

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA‘LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

JIZZAX DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI

**PEDAGOGIK OLIIY TA‘LIM MUASSASALARIDA TA‘LIM JARAYONINI
TASHKIL ETISHDA AMALIYOT BILAN UZVIYLIGINI TA‘MINLASH
MASALALARI**

**Respublika miqyosidagi ilmiy va ilmiy-texnik konferensiya
2024-yil, 15-oktyabr**

**Republic-wide scientific and scientific-technical conference
ISSUES OF ENSURING INTEGRATION WITH PRACTICE IN
ORGANIZING THE EDUCATIONAL PROCESS IN INSTITUTIONS OF
PEDAGOGICAL HIGHER EDUCATION**

October 15, 2024

1974 2024
**Республиканскую научно-техническую конференцию на тему
«РОЛЬ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ОРГАНИЗАЦИИ УЧЕБНОГО ПРОЦЕССА
ВЗАИМОСВЯЗИ С ПРАКТИКОЙ В ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ВЫСШИХ
УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ»,
которая состоится 15 октября 2024 года**

JIZZAX – 2024

2-Sho'BA. OLIY TA'LIM MUASSASALARINING MILLIY VA XORIJIY TASHKILOTLAR BILAN TA'LIM, FAN VA INNOVATSION YO'NALISHLARDA O'ZARO HAMKORLIK ALOQALARINI RIVOJLANTIRISH MASALALARI

TA'LIM TIZIMINI MOLİYALASHTIRISHDA BYUDJETDAN TASHQARI MANBALARINING O'RNI

Azamat Usmonov

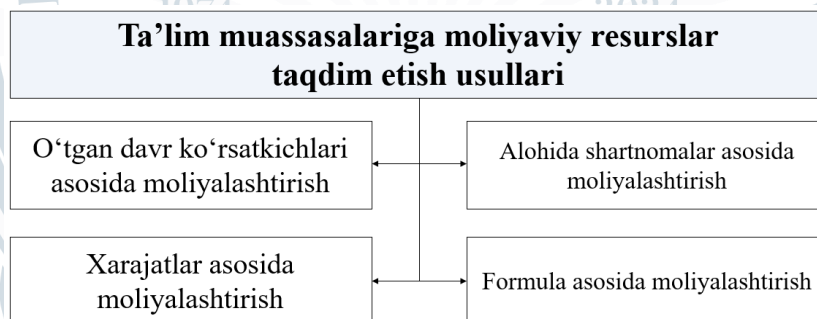
*Jizzax davlat pedagogika universiteti mustaqil izlanuvchisi,
Maktab menejmenti kafedrasida kata o'qituvchisi*

Ta'lim sohasini rivojlantirishning muhim jihati bu ta'lim muassasalarini moliyalashtirish mexanizmlarini takomillashtirish, ajratilgan mablag'lardan samarali va oqilona foydalanishni rag'batlantiruvchi yangi va ilg'or usullardan foydalanishni taqozo etadi.

Ta'limni moliyalashtirish dunyoning barcha mamlakatlarida davlat tomonidan ta'lim sohasida olib borilayotgan siyosatning birlamchi vazifalariga kiradi va u quyidagi maqsadlarni ko'zda tutadi:

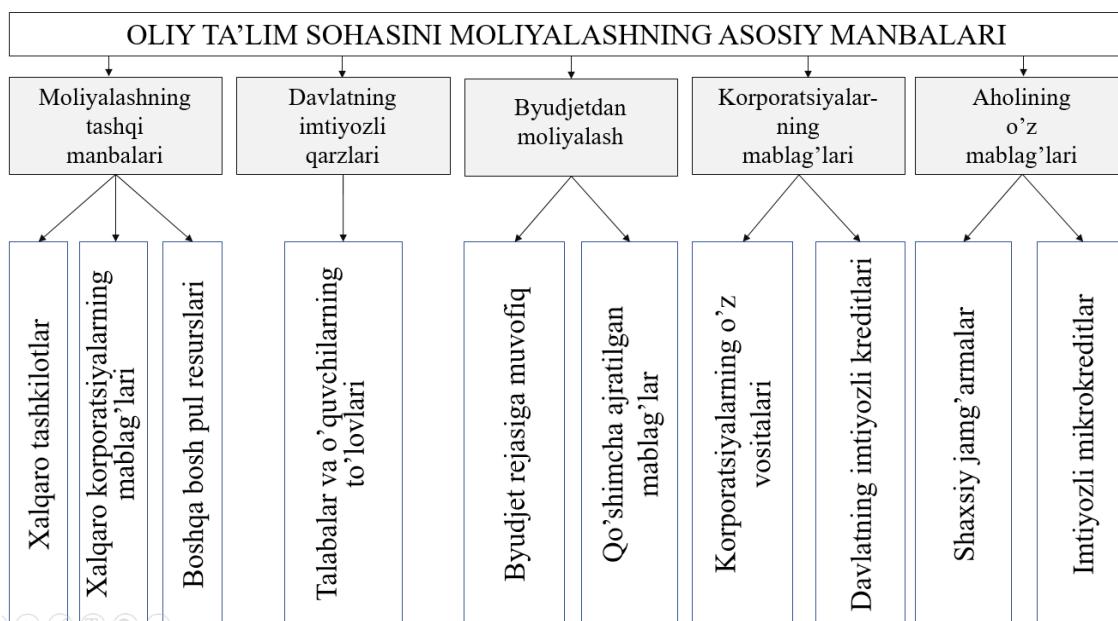
- aholining barcha ijtimoiy qatlami uchun ilk va o'rta ta'lim olish imkoniyatini yaratish;
- mamlakatning barcha hududlarida ta'lim sifati va natijalarini, o'quv-uslubiy hamda moddiy-texnik bazasini yaxshilash;
- ehtiyotlari bir xil bo'lgan o'quvchilarni ta'lim olish uchun zaruriy sarf-xarajatlarni bir xil moliyalash;
- ijtimoiy himoyaga muhtoj o'quvchilarni esa ularning ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda mablag'lar bilan ta'minlashni nazarda tutuvchi tenglikni yaratish;
- ichki va tashqi samaradorlikni maqsad qilib qo'yadi.

Bunda davlat ta'lim tizimini moliyalashtirishning bir qator usullaridan keng foydalanadi (1-rasmga qarang).

1-rasm. Ta'lim muassasalarini moliyalashtirish usullari.

Har bir mamlakat ijtimoiy siyosatining ustuvor yo'nalishlari, byudjet tizimining xususiyatlari va ta'lim tizimini boshqarish tamoillaridan kelib chiqib - ta'lim sohasini moliyalashtirishning u yoki bu usullaridan (davlat byudjetidan moliyalashtirish va byudjetdan tashqari moliyalash) ko'proq foydalanishiga sabab bo'ladi. Iqtisodiyotning liberallashtirib borishi, turli tarmoq va sohalarda biznes subyektlar faoliyatining kengayishi o'z navbatida ta'limni moliyalashtirishning yangi, byudjetdan tashqari manbalaridan foydalanish imkonini oshiradi. Masalan AQSh, Kanada, Fransiya, Buyuk Britaniya kabi taraqqiy etgan mamlakatlarda ta'limni moliyalashtirishda nafaqat davlat byudjeti ustuvorlikka ega hisoblanadi, balki moliyalashtirishning byudjetdan tashqari ko'plab manbalari ham ahamiyatli hisoblanadi (2-rasmga qarang).

2-rasm. Oliy ta'lim muassasalarini moliyalashning asosiy manbalari

Ta'lim muassasalari faoliyatini moliyalashda ular tomonidan qo'shimcha taklif etiladigan turli pullik xizmatlardan keladigan daromadlar ham alohida ahamiyatga ega.

Davlat ta'lim muassasalari ustavida belgilangan vazifalarga muvofiq pulli ta'lim xizmatlari va boshqa xizmatlar ko'rsatish, shuningdek tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanish huquqiga ega. Bunday xizmatlar tarkibi quyidagilardan iborat:

- Ta'lim muassasasining asosiy fondlari va mol – mulkini realizatsiya qilish va ijaraga berish;
- Tovarlar, asbob – uskunalar bilan savdo qilish;
- Vositachilik xizmatlari ko'rsatish;
- Boshqa (shu jumladan ta'lim) muassasalar va tashkilotlar faoliyatida o'z ulushi bilan ishtirok etish:
 - Aksiyalar, obligatsiyalar, qimmatli qog'ozlar xarid qilish va ularga daromadlar (dividend, foizlar) olish;
 - Daromad keltiruvchi boshqa xil operatsiyalarni amalga oshirish

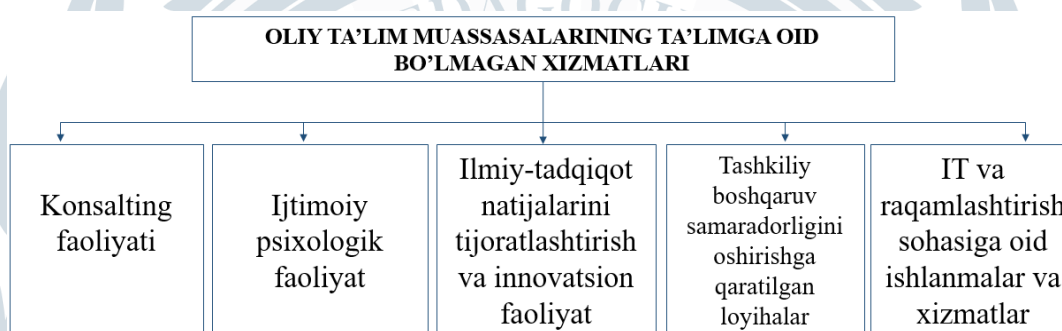
Diqqat qiling. Pulli ta'lim xizmatlarini ko'rsatish davlat ta'lim muassasalarining asosiy faoliyatiga to'sqinlik qilmasligi kerak. Davlat ta'lim muassasalarida qo'shimcha ta'lim xizmatlari ko'rsatganlik uchun haq undirish tartibi ular tomonidan mustaqil ravishda belgilanadi. Davlat ta'lim muassasalari pulli ta'lim xizmatlari va boshqa xizmatlar ko'rsatish hamda tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanish hisobidan olingan pul mablag'larini mustaqil ravishda tasarruf etishga haqli. [1]

Umuman olganda ta'lim muassasalari tomonida taklif etilayotgan qo'shimcha ta'lim xizmatlari ikki guruhga bo'linadi:

- 1. Ta'limga oid xizmat turlari:**
- 2. Ta'limga oid bo'lmagan xizmat turlari.** 3-rasmda ta'limga oid xizmat turlari keltirilgan.

3-rasm. Ta'limga oid qo'shmcha pullik xizmatlar.

4-rasm. Ta'lim muassasasi tomonidan ko'rsatiladigan ta'limga oid bo'lmagan pullik xizmatlar.

O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuniga ko'ra ta'lim tashkilotlarini moliyalashtirishda qo'shimcha manbalar sifatida quyidagilar keltirib o'tilgan:

- Shartnomalar asosida (shu jumladan chet ellik jismoniy yoki yuridik shaxslar bilan tuzilgan shartnomalar) kadrlarni tayyorlash, qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish hisobidan tushgan mablag'lar;
- Jismoniy va yuridik shaxslarning buyurtmalari asosida ilmiy-tadqiqot, o'quv-uslubiy va qonunda taqiqlanmagan boshqa ishlarni bajarish hisobidan tushgan mablag'lar;
- Ta'lim tashkilotlari tomonidan ishlab chiqilgan mahsulotni, bajarilgan ishlarni va ko'rsatilgan xizmatlarni realizatsiya qilishdan olingan daromadlar;
- Binolar, inshootlar va asbob-uskunalarini ijaraga berish hisobidan tushgan mablag'lar;
- Ta'lim tashkilotlarining bo'sh turgan pul mablag'larini bank muassasalariga depozitlarga joylashtirish hisobidan olingan pul mablag'lari (foizlar);
- Davlat va xo'jalik boshqaruvi organlari, shuningdek mahalliy davlat hokimiyati organlari tomonidan ajratiladigan mablag'lar;
- Bank kreditlari va ssudalari;
- Jismoniy va yuridik shaxslarning xayriya mablag'lari.

Ta'lim kreditlarining mohiyati va ahamiyati. Kredit tushunchasi (lotincha creditum – qarz, credo – ishonaman, maqullayman) – pul mablag'lari, tovar va xizmatlarni kelishilgan ustama (foiz) to'lab qaytarib berish sharti bilan ma'lum muddatlarga qarzga berishdir. Qarzga mablag' beruvchi tomon kreditor (davlat, bank, korxonalar, xususiy shaxs va boshqalar), ssuda oluvchi tomon esa debitor (qarzdor) deb nomlanadi.

Kredit kelishuvi qarzdor foydalanish shartlari qayd etilgan shartnoma bilan rasmiylashtiriladi. Kredit muomalasi qarz beruvchi va qarz oluvchi tomonlar o'rtasidagi iqtisodiy munosabatdir.

Bugungi kunda kreditlar ta'lim tizimini, ta'lim muassasalari faoliyatini moliyaviy ta'minlashning keng tarqalgan manbalaridan biridir. Kreditlardan ta'lim oluvchi shaxslar ham, ta'lim xizmatlar faoliyatini rivojlantiruvchi muassasalar ham foydalanishi mumkin.

O'zbekiston respublikasi Prezidentining 2024 yil 27-maydagi "Oliy va professional ta'lim tashkilotlari talabalari va o'quvchilariga byudjet mablag'lari hisobidan ta'lim kreditini ajratish tartibini takomillashtirish to'g'risida"gi PF-82-sonli Farmoni qabul qilindi. Natijada oliy va professional ta'lim tashkilotlarida to'lov-kontrakt asosida o'qiyotgan talaba va o'quvchilarni moliyaviy qo'llab-quvvatlash uchun ajratilayotgan davlat byudjeti mablag'laridan samarali foydalanish maqsadida ta'lim krediti beriladi.

2024-2025-o'quv yilidan boshlab quyidagilarni nazarda tutuvchi Iqtisodiyot va moliya vazirligi huzuridagi Ta'lim kreditini moliyalashtirish jamg'armasi mablag'lari hisobidan ta'lim krediti ajratishning yangi tartibi joriy etildi:

- oliy va professional ta'lim tashkilotlarida tahsil olish uchun ta'lim kreditini faqat kunduzgi ta'lim shaklida o'qiyotgan talaba va o'quvchilarga ajratish;
- ta'lim kreditini: oliy ta'lim tashkilotlarining birinchi bosqich talabalari hamda professional ta'lim tashkilotlari o'quvchilari uchun – to'lov-kontrakt summasi miqdorida;
- oliy ta'lim tashkilotlarining ikkinchi va undan yuqori kurs talabalari uchun fanlarni o'zlashtirishning o'rtacha ko'rsatkichi "3" dan past bo'lgan taqdirda to'lov-kontrakt summasining ko'pi bilan 80 foizi miqdorida ("Ijtimoiy himoya yagona reyestri"ga kiritilgan oilalar farzandlari bundan mustasno).

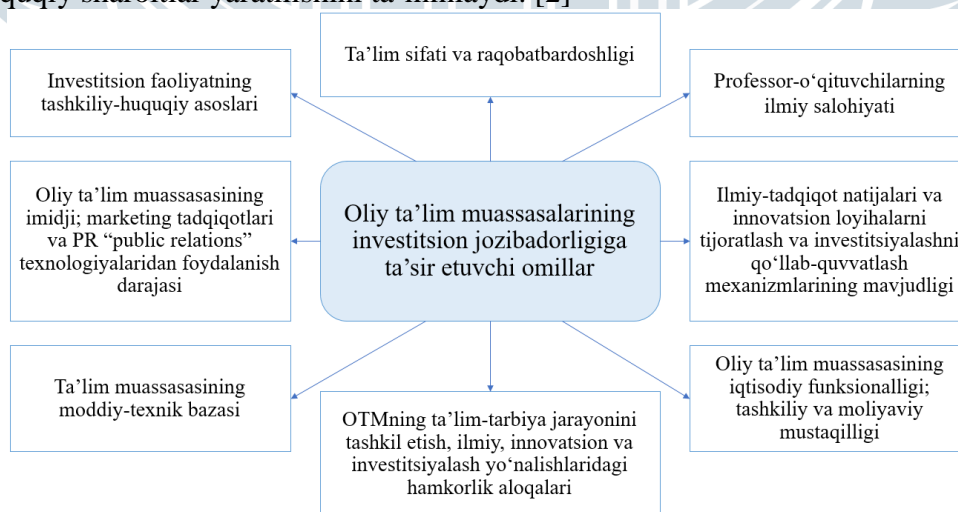
Ta'lim sohasidagi davlat-xususiy sheriklik. Ta'lim sohasidagi davlat-xususiy sheriklik davlat va xususiy sheriklarning muayyan muddatga yuridik jihatdan rasmiylashtirilgan, davlat-xususiy sheriklik loyihasi amalga oshirish uchun o'z resurslarini birlashtirishiga asoslangan hamkorlikdir.

Nodavlat ta'lim tashkilotlari ta'lim sohasidagi davlat-xususiy sheriklik asosida tashkil etilishi mumkin.

Ta'lim sohasidagi davlat-xususiy sheriklik "Davlat-xususiy sheriklik to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni prinsiplari, normalari va qoidalariga muvofiq amalga oshiriladi.

Ta'lim sohasiga investitsiyalarni jalb etish. Ta'lim – inson omiliga investitsiyadir. Jamiyat, davlat umuman bunday investitsiyadan manfaatdor, chunki ta'lim darajasini oshirish iqtisodiy o'sishni ta'minlaydi, mehnat unumdorligini oshiradi, ijtimoiy muammolarni bir qadar bartaraf etadi. Shuning uchun ham ta'limga yo'naltirilgan moliyaviy resurslar ulushi ustuvor hisoblanadi.

Davlat ta'lim sohasini, ta'lim tashkilotlari faoliyatini rivojlantirishga, shuningdek investorlarning, shu jumladan chet ellik investorlarning ushbu sohadagi huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilishga qaratilgan investitsiyalarni jalb etish uchun qulay ijtimoiy-iqtisodiy, tashkiliy-huquqiy sharoitlar yaratilishini ta'minlaydi. [2]

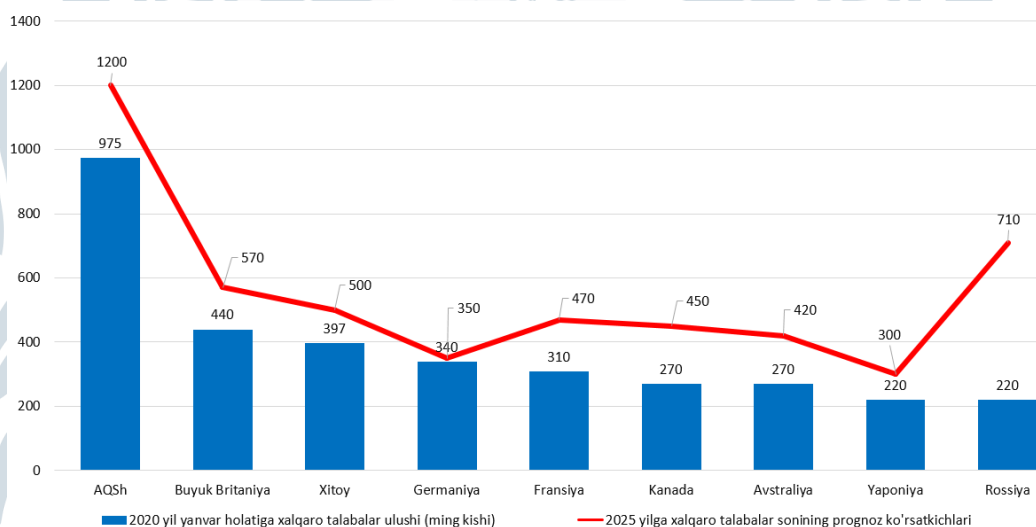

5-rasm. Oliy ta'lim muassasalarining investitsion jozibadorligiga ta'sir etuvchi omillar

5-rasmdan ko‘rishimiz mumkinki oliy ta‘lim muassasalarining investitsion jozibadorligiga ta‘sir etuvchi omillar quyidagilardan iborat: ta‘lim sifati va raqobatbardoshligi; ta‘lim muassasasida faoliyat yuritayotgan professor-o‘qituvchilarning ilmiy salohiyati; OTMda ilmiy-tadqiqot natijalari va innovatsion loyihalarni tijoratlash va investitsiyalashni qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarining mavjudligi; oliy ta‘lim muassasasining iqtisodiy funktsionalligi; tashkiliy va moliyaviy mustaqilligi; OTMning ta‘lim-tarbiya jarayonini tashkil etish, ilmiy, innovatsion va investitsiyalash yo‘nalishlaridagi hamkorlik aloqalari; ta‘lim muassasasining moddiy-texnik bazasi; oliy ta‘lim muassasasining imidji; marketing tadqiqotlari va PR “public relations” texnologiyalaridan foydalanish darajasi; mamlakatda investitsion faoliyatning tashkiliy-huquqiy asoslari kabi omillar inobatga olinadi.

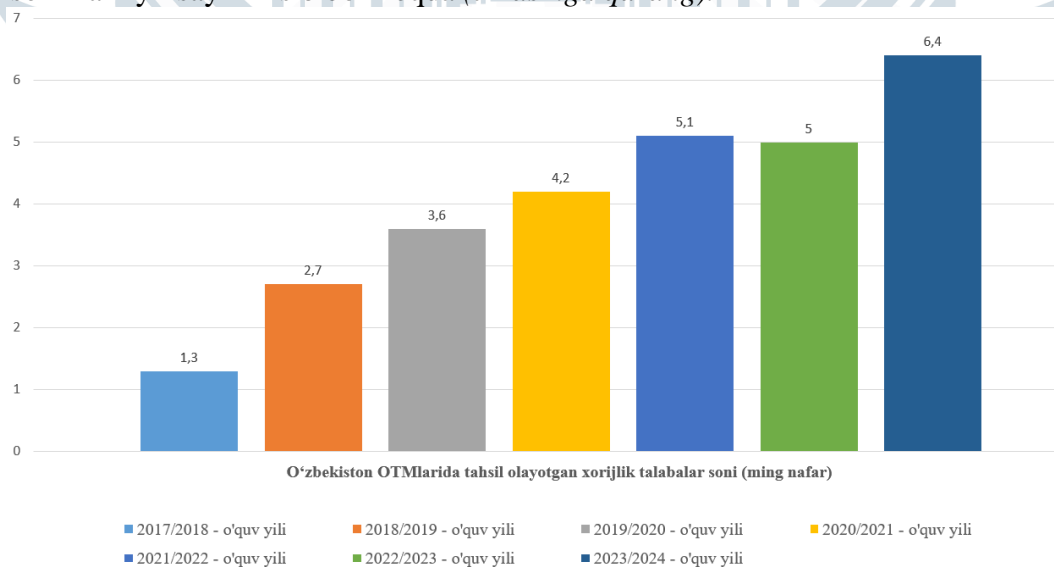
Oliy ta‘lim muassasasining byudjetdan tashqari moliyaviy manbalariga OTMda tahsil olayotgan xorijlik talabalar salmog‘i ham sezilarli ta‘sir etadi.

Dunyoning ko‘plab nufuzli universitetlari byurtma bo‘yicha muayyan shartnomaga asoslangan to‘lovlar asosida ko‘plab xorijiy kompaniyalarga kadrlar yetkazib beradi va bu OTM yillik daromadining salmoqli qismini tashkil etadi (6-rasmga qarang).

6-rasm. Turli davlatlar oliy ta‘lim muassasalarida tahsil olayotgan xorijlik talabalar

O‘zbekistonda so‘ngi yillarda talim tizimini rivojlantirish, sifat jihatdan yangi bosqichga olib chiqish doirasida amalga oshirilayotgan keng ko‘lamli islohatlar natijasida tahsil olayotgan xorijlik talabalar soni ham yil sayin o‘sib bormoqda (7-rasmga qarang).

7-rasm. 2017 – 2024 yillarda O‘zbekiston OTMlarida tahsil olayotgan xorijlik talabalar

Ta’lim tashkilotlari qayta tashkil etilgan hollarda ularning mol-mulki yangi tashkil etilgan ta’lim tashkilotiga huquqiy vorislik asosida o‘tkaziladi. Ta’lim tashkilotlari tugatilganda ularga tegishli mol-mulk kreditorlarning talablari qanoatlantirilgandan so‘ng, agar qonunchilikda boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo‘lsa, muassislarga (ishtirokchilarga) qaytariladi.

Xulosa qilish mumkinki zamonaviy ta’lim muassasalarining raqobatbardoshligini ta’minlashda, jumladan, moddiy-texnik bazasini yaxshilashda, ta’lim sifatini ta’minlashda, pedagogik va ilmiy faoliyatda yuqori natijalarni qayd etgan xodimlarni rag‘batlantirishda ta’lim muassasasining byudjetdan tashqari manbalarni shakllantirishga bo‘lgan ehtiyoji tobora ortib bormoqda. Buning uchun biznesga yo‘naltirilgan qo‘shimcha dasturlar asosida ta’lim xizmatlari taklifini kengaytirish, imtiyozli kreditlar, ilmiy-tadqiqot va innovatsion loyihalar uchun e‘lon qilingan grant mablag‘lari hamda investitsion fondlardan samarali foydalanish mavjud muammoni bartaraf etishning muhim yechimidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston respublikasining 23.09.2020 yilda qabul qilingan “Ta’lim to‘g‘risida”gi O‘RQ-637-sonli Qonuni. <https://lex.uz/docs/-5013007>
2. Шимятихина Л.Ю. “Менеджмент и экономика образования” учебное пособие/ Растов н/Д.: Феникс, 2015.
3. Гордеева Д.С., Дектярова Н.А. Экономика образования: учебное пособие/ Челябинск:” Цицеро” 2017.
4. M.X.Saidov Oliy ta’lim muassasalarini moliyalash. Toshkent. “Moliya” 2020 yil.

UMUMIY O‘RTA TA’LIM MAKTABLARIDA O‘QUVCHILARNI XALQARO BAHOLASH DASTURLARIGA TAYYORLASHNING YUTUQ VA KAMCHILIKLARI

Ablyakimova Refide Izmerovna

*Jizzax davlat pedagogika universiteti mustaqil izlanuvchisi,
Maktab menejmenti kafedrasi kata o‘qituvchisi*

Abduxoliqova Marjona Ixtiyor qizi

*Maktab menejmenti yo‘nalishi 2-kurs talabasi, Jizzax DPU
E-mail: abduxoleqovamarjona@gmail.com*

Annotatsiya:

Ushbu maqolada biz jahonning eng rivojlangan top mamlakatlari o‘z ta’lim tizimlarini rivojlantirishda amalda sinab kelayotgan STEAM ta’lim texnologiyasi bilan tanishamiz. Va ta’lim samaradorligini o‘lchash uchun yaratilgan xalqaro baholash dasturlarining O‘zbekistondagi natijaviy tahlillarini ko‘rib chiqamiz.

Kalit so‘zlar: ta’lim sifati, STEAM, PISA, PIRLS, TIMS, TALIS, baholash, tahlil, bilim, malaka, ko‘nikma.

Аннотация:

В этой статье мы познакомимся с образовательной технологией STEAM, которую фактически апробируют в разработке своих образовательных систем наиболее развитые топ-страны мира. И полученное образование плодотворно.

Ключевые слова: качество образования, STEAM, PISA, PIRLS, TIMS, TALIS, оценка, анализ, знания, компетентность, навыки.

Abstract:

In this article, we will get acquainted with the STEAM educational technology that the most developed top countries of the world are actually testing in the development of their educational systems. And the achieved education is fruitful.

Key words: quality of education, STEAM, PISA, PIRLS, TIMS, TALIS, assessment, knowledge, skills, qualification.